

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ
Кафедра філософії та суспільно-політичних наук

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**
з навчальної дисципліни
«МЕТОДИКА І ТЕХНІКА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
спеціальність	052 «Політологія»
назва освітньої програми	«Політологія»
статус	обов'язкова

Краматорськ
ДДМА

Методичні рекомендації до самостійної роботи з навчальної дисципліни «Методика і техніка політологічних досліджень» підготовки здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти, спеціальності 052 «Політологія», освітня програма «Політологія».

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, зміст самостійної роботи з дисципліни «Методика і техніка політологічних досліджень», орієнтовну тематику рефератів, питання для самоконтролю, тестові завдання, а також список літератури.

Розробник:

_____ Н. Л. Стешенко, канд. істор. наук, доцент

Погоджено з групою забезпечення освітньої програми:

Керівник групи забезпечення:

_____ О. П. Кваша, канд. політ. наук

Розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії та соціально-політичних наук, протокол № _____ від _____ р.

В. о. завідувача кафедри:

_____ Є. В. Болотіна, канд. філос. наук, доцент

Розглянуто і затверджено на засіданні Вченої ради факультету економіки та менеджменту, протокол № _____ від _____ р.

Голова Вченої ради факультету:

_____ Є. В. Мироненко, д-р техн. наук, професор

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Дисципліна нормативної підготовки «Методика і техніка політологічних досліджень» виступає однією з пріоритетних предметів вивчення для студентів-політологів, які готуються до проведення досліджень, написання звітів у галузі політології та організації і підготовки різного ступеню складності наукових робіт. Цей курс закликаний надати майбутнім політологам методологічну базу для самостійної дослідницької роботи, сформувати науковий світогляд і поєднати широке наукове знання зі знанням політології через таку ланку, як методологія, логіка та організація дослідження.

Мета курсу «Методика і техніка політологічних досліджень» – полягає в наданні необхідного мінімуму знань з теоретико-методологічних засад та інструментально-технологічного забезпечення організації та проведення політологічних досліджень.

Для реалізації поставленої мети вирішуються такі **завдання**:

- надати студентам необхідний комплекс теоретичних відомостей з методів, процедур і техніки політологічних досліджень, технології їх організації та проведення на рівнях сформованості знань.

- забезпечити формування умінь під час лекцій на рівні умінь предметно-розумових умінь; під час практичних (семінарських) занять на рівні предметно-практичних умінь.

- забезпечити формування умінь під час виконання індивідуальних завдань (контрольних робіт) на рівні знаково-практичних умінь.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати**:

- засади науковості та парадигмальний статус політичної науки;
- сутність, рівні та структуру політологічного дослідження;
- нормативно-інструктивні засади політологічного дослідження;
- елементи джерельно-інформаційного забезпечення політологічного дослідження;

- можливості застосування загально-наукових методів у політологічному дослідженні;

- можливості застосування методів порівняння, класифікації, моделювання, аналізу документів у політологічному дослідженні;

- можливості застосування техніки вимірювання й опитування в політологічному дослідженні.

Підготовлений фахівець повинен **уміти**:

- складати документи політологічного дослідження;
- застосовувати теоретико-методологічні засади, окремі методи, техніки та прийоми до вивчення політичних феноменів та процесів;
- розробляти інструменти дослідження.

У курсі вивчення дисципліни «Методика і техніка політологічних досліджень» значну увагу приділено самостійній роботі студента, від якого вимагається, насамперед, уміння проводити самостійні політологічні дослідження.

Метою організації самостійної роботи студентів є формування у молодих науковців навичок здобуття знань та самостійного проведення

політологічного дослідження, починаючи від збору та обробки інформації та закінчуючи оформленням дослідницької роботи; така мета передбачає отримання знань щодо сутності та філософських засад науки, методологічної культури наукової діяльності, логіки проведення та організації політологічного дослідження; оволодіння навичками формулювати зміст та мету роботи, організовувати власну самоосвіту, вміння по-новому підходити до вирішення питань, оптимізувати пізнавальну і розумову активність, виявляти здатність до творчого мислення. Важливість принципу індивідуального пошуку знань пояснюється його сприянням розвитку допитливості, зацікавленості, орієнтуванням на дослідницьку роботу теоретичного або дослідно-експериментального рівнів із зближенням самотійної роботи з фундаментальним науковим пошуком, зайняття яким буде складати зміст роботи студентів у наступних семестрах навчання в Академії. Спираючись на даний принцип, викладач бере активну участь в організації самотійної роботи студентів, співвідносячи її з навчально-освітньою діяльністю в аудиторії.

Зміст самотійної роботи студентів над темами дисципліни «Методика і техніка політологічних досліджень» визначається її навчальною програмою, методичними матеріалами, тематикою для написання контрольних та реферативних робіт. Забезпечується самотійна робота працями, визначеними як першоджерела для обов'язкового опрацювання, системою навчально-методичних засобів (підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій викладача, практикумом тощо). Методичні матеріали передбачають можливість самоконтролю з боку студента, його здатність до опрацювання як наукової, так і публіцистичної літератури.

Самотійна робота студентів над засвоєнням навчального матеріалу з дисципліни «Методика і техніка політологічних досліджень» може проводитися у бібліотечно-інформаційному центрі Академії, в режимі онлайн можна працювати в Центральній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ), а також у інших віртуальних бібліотеках мережі Інтернет.

Онлайн послуги. НБУВ пропонує віддаленим користувачам широкі можливості у задоволенні бібліотечно-інформаційних потреб.

1. пошук документів та інформаційних ресурсів

- система каталогів і баз даних (комплексний пошук):
  - електронний каталог НБУВ (об'єднує каталог книжкових видань і каталог журналів та продовжуваних видань)
  - реферативна база даних «Україніка наукова»
  - каталоги історико-культурних фондів
  - електронні виставки
- скановані каталоги:
  - Генеральний алфавітний імідж-каталог (5 млн карток)
  - Імідж-каталог дисертацій (1951–2006 рр., 97 тис. карток)
  - Імідж-каталоги історико-культурних фондів

2. доступ до електронних повнотекстових інформаційних ресурсів НБУВ, розміщених у вільному Інтернет-доступі на веб-сайті

- Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини
- Видання НБУВ
- Наукова періодика України

- Автореферати дисертацій
  - бібліографічні ресурси
  - інформаційно-аналітичні видання
- 3. отримання довідково-консультаційної інформації** (послуга «Запитай бібліотекаря»)
- надання інформації за тематичними запитам (тематична довідка)
  - встановлення наявності документа у фондах бібліотек (адресна довідка)
  - уточнення бібліографічних відомостей про документ (уточнювальна довідка)
  - надання інформації про джерела щодо встановлення фактів, відомостей, обставин, подій, осіб, організацій тощо (фактографічна довідка)
- 4. адресно-цільове інформування**
- адресна розсилка інформації про нові (щотижневі) надходження книжкових та періодичних видань до фондів НБУВ. Замовлення приймаються від колективних користувачів (бібліотек та організацій) і індивідуальних користувачів (фізичних осіб)
- 5. користування послугами міжбібліотечного абонементу**
- приймання замовлень на документи з фондів НБУВ електронною поштою від віддалених користувачів (абонентів міжміського та міжнародного МБА), колективних абонентів міського МБА та персональних абонентів-науковців;
  - виготовлення документів з ФОЗ НБУВ шляхом сканування або іншої комп'ютерної обробки документів у електронному вигляді та надсилання копій замовнику засобами ЕДД.

Опрацювання літератури як у списку рекомендованих джерел, що додається, так і такої, що знаходиться студентом самостійно, потребує особливої уваги щодо слідування логічним правилам пошуку наукової інформації та методологічним критеріям наукового знання.

Засвоєння під час здійснення самостійної роботи найважливіших і найскладніших питань зі змісту навчальної дисципліни перевіряється у формі загальної дискусії та обговорень в аудиторії, зокрема під час проведення семінарських занять.

Самостійна робота студентів над темами в межах дисципліни «Методика і техніка політологічних досліджень» передбачає:

1. Самостійне вивчення частини курсу шляхом конспектування лекцій, написання контрольних робіт, рефератів, повідомлень, виступів на семінарських заняттях.

2. Роботу з першоджерелами наукового та публіцистичного характеру, підручниками та періодичною літературою.

3. Позааудиторну роботу – участь в обговореннях важливих питань на наукових конференціях, олімпіадах, конкурсах тощо.

Самостійна робота студентів контролюється так само, як і навчальний матеріал, що опрацьовується під час навчальних занять.

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

з дисципліни «Методика і техніка політологічних досліджень»

Тема: Наука, знання, інформація. Принципи та ідеали наукового пізнання

Наука як форма освоєння світу людиною. Сутність науки, її кумулятивний характер. Предмет, завдання і функції науки. Наука серед інших форм культури. Буденне, релігійне, художнє пізнання. Наука, псевдонаука. Специфіка наукового знання порівняно з іншими типами знання. Структура і класифікація наук. Основні принципи наукового пізнання. Ідеали наукового дослідження. Наука як система знань, процес пізнання та соціальний інститут: спільне та особливе.

Теми рефератів

1. Принцип об'єктивності як основний принцип наукового пізнання.
2. Класифікація наук: історія та сучасність.
3. Наука та повсякденне знання: спільне та відмінне.

Питання для самоконтролю

1. Знання наукове та знання буденне.
2. Основні принципи наукового пізнання.
3. Співвідношення науки з ненауковими (псевдонаука) формами пізнання світу.
4. Об'єктивність як принцип наукового пізнання.

Тестові завдання

1. Результатом діяльності науки є:

- а) теорія;
- б) закони;
- в) факти;
- г) спостереження.

2. Художнє пізнання, на відміну від наукового, характеризується:

- а) міфологічним відображенням світу;
- б) раціональним відображенням світу;
- в) особистісно-суб'єктивним відображенням світу на основі художніх образів;
- г) буденним пізнанням світу.

3. Визначте, яка з цих функцій не є функцією науки:

- а) описова;
- б) прогностична;
- в) проективно-конструкторська;
- г) компенсативна.

4. Зазначте, чи передбачає визначення «ненауковий» негативну оцінку:

- а) так, тому що наука є найвищим досягненням людського розуму;
- б) ні, тому що кожна форма людської діяльності має специфічне призначення;

- в) так, тому що наукове знання передбачає точність, виваженість, експериментальну перевірку;
- г) так, тому що наукове обґрунтування розповсюджується на різні сфери людського життя.

Література [1; 2; 5; 7; 11]

Методологічні засади політологічного дослідження

Тема: Емпіричні та теоретичні методи політологічного дослідження

Типологія методів наукового пізнання: спеціальні та загальнонаукові. Класифікація та характеристика загальнонаукових методів. Емпіричні методи: спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент. Теоретичні методи пізнання: абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання та ін. Філософські та загальнологічні методи дослідження (аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний, метод сходження від абстрактного до конкретного). Феномен синергетики.

Темі рефератів

1. Типологія методів політологічного дослідження: спеціальні та загальнонаукові методи.
2. Роль філософської методології у науковому дослідженні.
3. Системний аналіз як загальнонауковий метод дослідження.
4. Екологія як парадигмальна дисципліна сучасної науки.
5. Синергетика як науково-дослідна програма.
6. Спостереження у науковому дослідженні.
7. Роль формалізації та моделювання у науковому дослідженні.

Питання для самоконтролю

1. Поняття методу, методики та методології.
2. Методологія політологічного дослідження.
3. Типологія методів політологічного дослідження.
4. Емпіричні методи політологічного пізнання.
5. Спостереження у науковому дослідженні.
6. Роль експерименту в науці.
7. Теоретичні методи політологічного дослідження.
8. Аналіз і синтез у науковому пізнанні.
9. Моделювання та аналогія як методи політологічного дослідження.

Тестові завдання

1. *Методологія політологічного дослідження – це:*

- а) система певних способів та прийомів, що застосовується у певній сфері діяльності, а також вчення про цю систему;
- б) спосіб досягнення мети, сукупність прийомів та операцій теоретичного та практичного освоєння дійсності;
- в) методи політологічного дослідження в їх сукупності;
- г) порядок застосування методів політологічного дослідження.

2. *Загальнонаукова методологія – це така, що:*

- а) використовується в усіх або переважній більшості наук;
- б) використовується лише у деяких науках;
- в) використовується лише на філософському рівні;
- г) використовується у міждисциплінарних дослідженнях.

3. *Метод, в основі якого лежить співставлення окремих параметрів або окремих ознак досліджуваних об'єктів, встановлення відмінностей і подібностей між ними, – це:*

- а) аналіз;
- б) синтез;
- в) порівняння;
- г) вимірювання.

4. *Зазначте, який з наведених методів дослідження використовується як на емпіричному, так і на теоретичному рівні:*

- а) спостереження;
- б) вимірювання;
- в) аналіз і синтез;
- г) прогнозування.

5. *Найелементарніший метод емпіричного дослідження – це:*

- а) спостереження;
- б) вимірювання;
- в) порівняння;
- г) експеримент.

Література [1; 2; 10; 12; 18]

Тема: Структура наукового дослідження та динаміка розвитку науки

Наукове дослідження як процес. Наукова проблема, її постановка та формулювання. Гіпотеза та експеримент у науковому дослідженні. Наукові факти та їх роль у науковому дослідженні. Поняття наукової теорії, вимоги до наукових теорій. Діалектика наукового факту. Динаміка зміни наукових теорій, парадигм і типів наукової раціональності.

Теми рефератів

1. Роль фактів у науковому дослідженні.
2. Наукова ідея як спосіб нетрадиційного пояснення явищ.
3. Наукова гіпотеза та її роль у пізнанні.
4. Поняття наукової теорії, її сутність та структура.

5. Специфіка класичної, некласичної та постнекласичної типів наукової раціональності.

Питання для самоконтролю

1. Структура політологічного дослідження.
2. Наукова проблема як вихідний етап дослідження.
3. Наукова гіпотеза та її роль у пізнанні.
4. Поняття наукової теорії, її сутність та структура.
5. Поняття факту науки.
6. Основні етапи розвитку науки. Класична, некласична та постнекласична науки.
7. Особливості класичної науки. Експериментальне природознавство. Механіцизм.
8. Розвиток дисциплінарного знання у межах класичної науки (XIX ст.). Еволюційний підхід.
9. Класифікація наук: історія та сучасність.
10. Некласична наука і проблема методу пізнання. Релятивізм.
11. Постнекласична наука за доби сьогодення.
12. Екологізація науки у сучасну епоху.

Тестові завдання

1. *Наукове дослідження починається з:*

- а) побудови гіпотез;
- б) формулювання проблеми;
- в) створення нових методів дослідження;
- г) впровадження нових методів дослідження.

2. *Найбільш розвиненою формою наукового пізнання є:*

- а) ідея;
- б) проблема;
- в) гіпотеза;
- г) теорія.

3. *Некласична наука характеризується:*

- а) залежністю наукової картини об'єкта від методів його дослідження;
- б) механістичним редукціонізмом у розумінні природних процесів;
- в) пануванням механіки у створенні картини світу;
- г) незалежністю наукової картини об'єкта від методів його дослідження.

4. *Постнекласична наука характеризується такою рисою, як:*

- а) формуванням дисциплінарної структури науки;
- б) революцією у методах збереження та передання інформації;
- в) формуванням експериментального природознавства;
- г) дистанційованістю науки від проблем моралі.

5. *Теорія А. Ейнштейна стосується періоду:*

- а) класичної науки;
- б) некласичної науки;
- в) постнекласичної науки;
- г) науки Нового часу.

Література [1; 2; 18]

Логіка та організація політологічного дослідження

Тема: Наукова комунікація та види наукових публікацій

Роль інформації у наукових дослідженнях. Зв'язок дослідницької та інформаційної діяльності. Наукова комунікація та її різновиди. Класифікація наукових досліджень. Види наукових публікацій (монографія, стаття). Реферат, анотації, тези, резюме, рецензія як форми подання інформації.

Теми рефератів

1. Формальна та неформальна наукова комунікація: порівняльний аналіз.
2. Монографія як вид наукової публікації.
3. Наукова стаття за доби «нормальної науки».

Питання для самоконтролю

1. Поняття наукової комунікації та наукової школи.
2. Наукова стаття та рецензія як форми наукової роботи.
3. Апробація результатів політологічного дослідження. Наукова дискусія.

Тестові завдання

1. *Наукова комунікація – це:*

- а) будь-яка комунікація, розглянута з наукової точки зору;
- б) обмін науковою інформацією;
- в) обмін науковою інформацією між ученими і спеціалістами;
- г) обладнання для передання інформації.

2. *Комунікація між вченими через їх публікації називається:*

- а) прямою комунікацією;
- б) опосередкованою комунікацією;
- в) вертикальною комунікацією;
- г) горизонтальною комунікацією.

3. *Короткий письмовий виклад змісту книги, статті, лекції – це:*

- а) конспект;
- б) рецензія;
- в) автореферат;
- г) тези.

Література [1; 2; 18; 34; 35; 37; 56; 694 86]

Тема: Створення інформаційної бази політологічного пошуку. Бібліографія

Класифікація наукових видань. Використання Інтернету для пошуку наукової інформації. Проблема плагіату та посилання на певний науковий текст. Складання та оформлення бібліографії. Методика підготовки та подання до публікації наукових статей.

Теми рефератів

1. Аналіз наукової літератури з теми дослідження: проблеми та методика.
2. Бібліографія: сутність поняття.
3. Джерела інформації для наукових досліджень, їх пошук.

Питання для самоконтролю

1. Основні проблеми накопичення та обробки інформації в процесі дослідження.
2. Джерела інформації для наукових досліджень та їх пошук.

Тестові завдання

1. *Буквально відтворені фрагменти чужої промови для підтвердження власного погляду або полеміки з даним автором, це:*

- а) цитата;

- б) плагіат;
- в) компіляція;
- г) конкретизація.

2. *Вивчаючи певну наукову працю, слід, перш за все:*

- а) з'ясувати погляди, ідеї особистостей, про які пише автор;
- б) засвоїти нові поняття й терміни;
- в) визначити причини, час і умови створення наукової праці;
- г) проаналізувати ідеї, які були творчо розвинені.

Література [1; 2; 18]

Тема: Логіка написання та оформлення наукової роботи

Кваліфікаційні наукові дослідження: сутність та специфіка. Методика підготовки та написання політологічного дослідження. Порядок захисту дослідницької роботи. Структура дослідницької роботи. Основні вимоги до оформлення результатів наукових досліджень. Мова та стиль наукової роботи. Курсова та дипломна робота. Формулювання актуальності, мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження.

Теми рефератів

1. Методика підготовки дослідницької роботи.
2. Процедура захисту наукової роботи.
3. Вступ до дослідницької роботи.
4. Стиль наукової роботи: основні особливості.
5. Об'єкт і предмет наукової роботи: правила формулювання.
6. Форма політологічного дослідження.

Питання для самоконтролю

1. Порядок захисту та специфіка курсової, дипломної роботи.
2. Порядок захисту дослідницької роботи.
3. Об'єкт і предмет політологічного дослідження.
4. Аналіз наукової літератури з теми дослідження.
5. Вступ до дослідницької роботи, його композиція.
6. Загальні вимоги до оформлення тексту дослідницької роботи.
7. Підготовка документів та матеріалів як етап політологічного дослідження.
8. Проблема мови та стилю наукової роботи.
9. *Практичне завдання:* написати вступ до курсової роботи.

Тестові завдання

1. *Дипломна робота має бути виконана:*

- а) особисто, у вигляді спеціально підготованого рукопису;
- б) особисто чи колективно, у вигляді рукопису чи монографії;
- в) колективно, у вигляді спеціально підготованого рукопису;

г) у вигляді колективної монографії.

2. *Захист дипломної роботи відбувається:*

а) на засіданні кафедри зі спеціальності, з якої захищаються;

б) на засіданні Державної екзаменаційної комісії;

в) на засіданні Ради факультету;

г) на засіданні Ректорату вищого навчального закладу.

3. *Чим більше понять вміщує назва наукової роботи (курсової, дипломної та ін.), тим тема її є:*

а) вужчою й конкретнішою, бо охоплює більш вузьке коло питань;

б) ширшою, бо охоплює більш широке коло питань;

в) від кількості понять у назві роботи не залежить коло питань;

г) більш незрозумілою, бо за словами не видно суті проблеми.

4. *Положення, які виносяться на захист наукової роботи, спочатку викладаються:*

а) у вступі до роботи;

б) у першому розділі роботи;

в) у висновках;

г) у доповіді.

5. *Розпочинається вступ до наукової роботи з:*

а) обґрунтування актуальності вибраної теми;

б) формування основної проблеми роботи;

в) визначення мети та завдань роботи;

г) визначення об'єкта та предмета дослідження.

6. *Об'єктом політологічного дослідження є:*

а) процес, явище, що створюють проблемну ситуацію та вибираються для вивчення;

б) усі процеси і явища напряму, який вивчається;

в) уся об'єктивна реальність, на яку спрямовано вивчення;

г) процеси і явища, які ніколи і ніким не вивчалися.

Література [1; 2; 18; 20]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования: учеб. пособие. К. МАУП, 2004. 216 с.
2. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підручник. К. АБУ, 2002. 480 с.
3. Білокобильський О. Раціональність як межа метафізичного дискурсу. Філософ. думка. 2006. № 5. С. 143–157.
4. Бойченко М. І. Системний підхід у соціальному пізнанні: ціннісні та функціональні аспекти. К. : Промінь, 2011. 320 с.
5. Воронкова В. Г. Філософія: навч. посіб. К. ВД «Професіонал», 2004. 464 с.
6. Головатий М. Ф. Навчи себе сам. К. МАУП, 2002. 120 с.
7. Сидоренко Л. І. Філософія та методологія науки. К. ВПЦ «Київ. ун-т», 2008. 224 с.
8. Єріна А. М., Захожай В. Б., Єрін Д. Л. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. К. Центр навч. л-ри, 2004. 212 с.
9. Злотина М. Л. Диалектика. К. : ПАРАПАН, 2008. 264 с.
10. Крымский С. Б., Кузнецов В. И. Мироззренческие категории в современном естествознании. К. Наук. думка, 1983. 224 с.
11. Основи методології та організації наукових досліджень / за ред. А. Є. Конверський. К. : Центр навч. л-ри, 2010. 352 с.
12. Свердан М. Н., Свердан М. М. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Чернівці: Рута, 2006. 352 с.
13. Сурмин Ю. П., Бидзюра И. П. Учебник для ученого. Методология и логика научного исследования. К. : Принт Сервис, 2014. 848 с.
14. Тощенко Ж. Т. О понятийном аппарате социологии. СОЦИС. 2002. № 9. С. 3–16.
15. Філософський енциклопедичний словник / голов. ред. В. І. Шинкарук. К. : «Абрис», 2002. 742 с.
16. Філіппенко А. С. Основи наукових досліджень. Конспекти лекцій: посібник. К. : Академвидав, 2005. 208 с.
17. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. К. Вид. дім «Слово», 2003. 240 с.
18. Цофнас А. Ю. Гносеологія. К. Алерта, 2005. 232 с.
19. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень. Л. ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 178 с.
20. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. К. : Генеза, 2005. 359 с.